

■ Літаратурная класіка

СЛАВАЦКІМ ШЛЯХАМ ПЕСНЯРА

пройдуць пісьменнікі і журналісты

Неяк, 80 гадоў таму, Янка Купала наведваў некалькі гарадоў Славакіі. І хоць нічога падчас паездкі не напісаў, эпізод у гісторыі застаўся. Пра гэтую вандроўку было мала вядома, пакуль у 2012 годзе не выйшла манаграфія Міколы Трусы «Янка Купала ў Славакіі». Дзеля таго, каб раскрыць гэты перыяд, даследчык сам вандраваў па Славакіі, вывучаў перыёдыку тых часоў і вельмі дасканала распрацаваў маршрут. Сёння ж дэлегацыя, у складзе якой беларускія пісьменнікі, журналісты, супрацоўнікі літаратурнага музея Янкі Купалы, паехала па тым жа шляху. Гэта стала магчымай не толькі ўшанаваць імя беларускага класіка, але і паказаць сябрам нашу сучасную літаратуру, пазнаёміцца са славацкай. Пра дзве вандроўкі — 1935 года і 2015-га — і іх значэнне мы распсалі ва ўдзельніку дэлегацыі.

Янка Купала з членамі дэлегацыі на прыстані на рацэ Дунай у Браціславе. Фота з фонду Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы.

Алена ЛЯШКОВІЧ, дырэктар Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы:

— Паездка Купалы ў Славакію была арганізавана на афіцыйным узроўні Усеаюзным таварыствам культурных сувязяў з замежжам, а мы ведаем, што пазат стаў ля вытокаў гэтага таварыства. У складзе дэлегацыі савецкіх пісьменнікаў і журналістаў ён быў адзіным прадстаўніком Беларусі, і фактычна ў гісторыі беларуска-славацкіх культурных адносін гэта быў першы кантакт. Знаходжанне менавіта на славацкай зямлі (таму што ў плане была ўвогуле Чэхаславакія) доўжылася з 15 да 19 кастрычніка.

На жаль, Янка Купала падчас вандроўкі нічога не напісаў, затое пісьменніца Ганна Караваяева, таксама ўдзельніца паездкі, пакінула ўспаміны, дзе характарызавала яго як замкнутага чалавека, і казала, што патрэбна было цэлае майстэрства, каб прымусіць яго неадзінадушна выступіць (некалькі разоў ён усё ж такі выступаў). Ганна Караваяева ўгадала яшчэ адзін цікавы момант: Купала ў Славакіі шмат увагі надаваў зямлі, гаспадарчы і, глядзячы на палі, вінаграднікі, каментыраваў: «Як дагледжана зямля!» Для нас гэта зразумела, бо яго бацькі жылі ў вёсцы.

Пра 80 гадоў з'явілася ініцыятыва прайсці тым жа маршрутам — мы амаль дакладна паўторым шлях, што праходзіць праз Браціславу, невялікія гарады Святы Юр, Модра, Пешчаны і канчаецца ў Высокіх Татрах. Мы будзем сустракацца з прадстаўнікамі творчай інтэлігенцыі, наведваем тых жа устаноў культуры, бібліятэкі, дзе быў Купала. У гарадскія бібліятэкі, дарэчы, у якасці падарункаў будуць перададзены кнігі нашых сучасных аўтараў. Таму славакі даведаюцца не толькі пра Купала, але і ўвогуле пра сучасную беларускую літаратуру.

Гэтую ідэю гораца падтрымалі мэры гарадоў, праз якія пройдзе маршрут. Нашы партнёры са славацкага боку — гэта Саюз славацкіх пісьменнікаў, Дзяржаўная навуковая бібліятэка ў горадзе Банска Быстрыца. Разам з бібліятэкай мы ажыццявілі ўжо некалькі праектаў, а на гэты раз яна адкрые выстаўку «Славацкія сустрэчы Янкі Купалы», прысвечаную творцам, з якімі той сустракаўся: Гане Грэгаравай, Янку Алексу, Яну Панічану і іншым. Трэба сказаць, што вандроўка ажыццяўляецца з удзелам і дапамогай славацкага дыпламата Мар'яна Серваткі, які пэўны час быў паслом Славацкай Рэспублікі ў Беларусі. Ён жа пераклаў на славацкую мову два вершы Купалы — «А хто там ідзе?» і «Малітва» — і вельмі шмат зрабіў для таго, каб беларусы ведалі пра Славакію, а славакі пра Беларусь.

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ, пісьменніца:

— Купала быў у Славакіі неаднойчы. Яго папярэдняя паездка, якая адбылася ў 1926-м, і вандроўка 1935 года — вельмі розныя, што абумоўліваецца культурніцкай і палітычнай сітуацыяй у Беларусі. Супраца з дзеячамі іншых культур для Беларусі заўсёды была важнай, асабліва ў тыя моманты, калі адбывалася станавленне нацыянальнай культуры, а славакі перажывалі і перажываюць тыя ж праблемы, што і мы. Гэта тычыцца выжывання нацыянальнай культуры і мовы. У 20-х было важна, што беларусы (якія нядаўна не мелі сваёй дзяржавы) едучы як прадстаўнікі самастойнага народа і дзяржаўнага ўтварэння. Той культурніцкі абмен, безумоўна, спрыяў не толькі папулярызацыі Беларусі ў свеце, але і самаўсведамленню саміх беларусаў. Ужо ў 1935 годзе было іншае становішча: зварочвалася беларусізацыя, на той момант прайшло ўжо некалькі хвалюў рэпрэсій. Купала ехаў у Славакію пасля таго, як яго спрабавалі зрабіць лідарам выдуманнага «Саюза вызвалення Беларусі» (працэс па якім дазволіў знішчыць значную частку беларускай навуковай і культурнай інтэлігенцыі), пасля таго, як зрабіў спробу самагубства. Ужо тады пайшлі трывалыя чуткі, асабліва ў эміграцыі, што Купала альбо памёр, альбо аслына. За межамі ў гэты нават называлі дату яго смерці. Сапраўды, на фоне тых рэпрэсій здавалася невергодным, што такі пачынальнік, сімвал нацыянальнага адраджэння, мог ацалець.

Купала ехаў у Славакію пасля таго, як яго спрабавалі зрабіць лідарам выдуманнага «Саюза вызвалення Беларусі» (працэс па якім дазволіў знішчыць значную частку беларускай навуковай і культурнай інтэлігенцыі), пасля таго, як зрабіў спробу самагубства.

Купала трэба было паслаць у гэтую вандроўку хаця б для таго, каб паказаць, што ён жывы. Але ж Купала цяпер мусіў быць больш асцярожным, не меў такой волінацыі ў словах... За мяжой часта бачылі ў ім паэта-пакутніка, прэса пісала, што ён не зламаўся і працягвае ўвасабляць тое, што ўвасабляў.

Для творчай інтэлігенцыі Славакіі тады было важна дакрануцца не да афіцыйнага з пафаснымі правамі, а пачуць паэта, які меў на той час вялікі аўтарытэт у свеце. У выніку абудзілася цікаваць да беларускай культуры і самога Купалы.

Сённяшняя паездка ладзіцца ў тым ліку для таго, каб сцвердзіць, што культурніцкі абмен нельга спыніць. Гэта стымуюць узаемную цікаваць, а такія фігуры, як беларус

Янка Купала і славак Людзавіт Штур, якія, нягледзячы на перашкоды, на рызыку, усё роўна застаюцца носьбітамі нацыянальнай культуры, зразумелымі любому народу. Гэты абмен вельмі важны, асабліва сёння, у час глабалізацыі, калі для нацыянальных культур з'явілася пагроза знішчэння. Гэтаму можна супрацьстаяць усведамленнем важнасці захавання нацыянальнай самабытнасці. Важна таксама, што тое ж адбываецца і на літаратурнай глебе, бо літаратурныя сувязі сёння паршаныя. Класік славацкай літаратуры Людзавіт Штур вядомы ў нас толькі спецыялістам, тое ж з Купалам у Славакіі. Што казаць пра сучасных пісьменнікаў, пра літаратуры многіх краін мы ўвогуле ўвогуле не маем. Таму паездка — спроба пракласці масты паміж паўнаватарскімі самакаштоўнымі культурамі.

Тацяна СІВЕЦ, галоўны рэдактар газеты «Літаратура і мастацтва»:

— Любая вандроўка, нават у суседні раён, — ужо прыгода, а для творцы — яшчэ і магчымае атрыманне новага ўражання, сутраць цікавых людзей, глыбей адчуць само жыццё. Што да нашых «славацкіх вакацыяў», дык гэта найцудоўнейшая магчымаць не проста спрыяніца да шляхоў Янкі Купалы, але і параўнаць два творчыя і жыццёвыя планы, між якімі, ні больш ні менш, — 80 гадоў. Зразумела, у 1935 годзе Купала зусім па-іншаму бачыў свет — ён быў не такі вузкі, які ёсць сёння (дзякуй нашым мабільным прыладам), ды светладуванне творцы, на маю думку, нязменна ва ўсе часы — і галоўнае для Івана Дамінікавіча было за падрыхтаваным афіцыйным мерапрыемствам убачыць сапраўднае жыццё людзей гэтага краю. Дарэчы, яно яго ўразіла, нездарма ж ён пісаў пра Славакію: «Як убрана зямля, як дагледжана...» Дзякуючы натхненнаму даследчыку Міколу Трусу, мы ведаем пра тагачасную «купалаўскую» Славакію вельмі шмат, але ж асэнсаванае сучаснай рэанісцыяцы дазволіць наблізіць беларускіх творцаў да іх славацкіх калег, наладзіць масты ўзаемаперакладу, што надзвычай важна сёння.

Славацкія літаратары перакладалі калісьці Уладзімір Караткевіч, Пятруся Макаль, Хведар Жычка... Сучасныя беларускія аўтары, дарэчы, не так рэдка звяртаюцца да славацкай літаратуры. Напрыклад, Вераніка Бяльковіч, Святалана Богусь,

Сяргей Сматрычэнка, Святалана Рогач ды іншы. І калі глыбей ўчытваецца ў радкі, разумееш, наколькі блізка нам, беларусам, творчасць славацкіх аўтараў. Калі б трэба было ахарактарызаваць яе адным словам, я сказала б — «шычрая». Не таму, што ўсе іншыя літаратуры падманваюць, ствараючы нейкі ўяўны мастацкі свет, а таму, што славацкія творцы ў гэтым свеце існуюць і пакуваюцца абсалютна натуральна. Так, старшыня Саюза пісьменнікаў Славакіі Міраслаў Белік прамаўляе да Арфея, а шэф-рэдактар славацкай «Літаратуры» Штэфан Цыфра адлюстроўвае трохаблічную выльву сучаснага жыцця...

Пра 80 гадоў з'явілася ініцыятыва прайсці тым жа маршрутам — мы амаль дакладна паўторым шлях, што праходзіць праз Браціславу, невялікія гарады Святы Юр, Модра, Пешчаны і канчаецца ў Высокіх Татрах.

Спадзяюся, што і славацкаму боку будзе карысным і прыемным знаёмства з творчасцю беларускіх калег, у тым ліку і са старонак газеты «Літаратура і мастацтва», свежы нумар якой якраз і прысвечаны праекту «Славацкімі шляхамі Янкі Купалы». Яго атрымаюць паўсюль, дзе будзе праязджаць наша дэлегацыя, і, магчыма, у нас з'явіцца некалькі славацкіх падпісчыкі і карэспандэнты. Хто ведае, ці не будуць праз 80 гадоў унімаць падшыўку «ЛіМа», каб даведацца больш ужо пра нашу падарожжа.

Галоўнае ж, я мяркую, каб за экскурсіямі і «пратокальнямі» мерапрыемствам мы паспелі пагутарыць са славацкім чытачом, якому таксама взвём падаруны — бібліятэчку кніг беларускіх аўтараў. Падаром іх некалькім славацкім кніжнічкам.

80 гадоў таму з Браціславы Купала прывёз папіто і чамадан, а што прывязуць сучасныя творчыя дзеячы, пакажа час. Але спадзяюся, гэта, найперш, будуць прыемныя ўражання і выдатныя вершы. Прынамсі, я еду — па паэзію!..

Ірэна КАЦЯЛЮВІЧ. katsyalovich@zviazda.by

ЖЫРАНДОЛЯ

Выпуск № 21 (278)

■ Канферэнцыя

УЛАСНЫ СУПЕРГЕРОЙ НАШАЙ ГІСТОРЫІ

Як бачыцца Агінскі праз 250 гадоў

Шмат характарыстык можна падабраць да імя Міхала Клеафаса Агінскага. Мецэнат, культурны і палітычны дзеяч Беларусі, Польшчы, Літвы і Расіі, лідар паўстання Тадэвуша Касцюшкі, ганаровы член Віленскага ўніверсітэта, ён жа пакінуў нашчадкам і архітэктурную спадчыну — палацава-паркавы ансамбль у Залессі. Але найбольш ён вядомы як аўтар знакамітага пананэза «Развітанне з Радзімай». Хоць, насамрэч, Агінскі не быў прафесійным кампазітарам...

дэмік Аляксандр Лакотка. Удзельнікі канферэнцыі прыехалі з Польшчы, Украіны, Расіі, каб адзначыць 250-годдзе з дня нараджэння Агінскага абмена ведамі і напрацаўкамі. Былі, напрыклад, прадстаўлены новыя выданні — «Залескі сакратар Леанард Ходзька», «Календар-біяграфія Міхала Клеафаса Агінскага», «Так спяваюць «Паланэз Агінскага» ў Беларусі, Літве, Польшчы...» Тацяна Кляшчонак, «Maria Kopornicka o Tadeuszu Kosciuszce i Insurekcyi wierszem» Марэка Кішэньска. Шматлікія выступленні тычыліся жыцця, дыпламатычнай дзейнасці, творчасці героя. Разгледжана гісторыя вёскі Залесся і сядзібы Агінскага, абмяркоўваліся яго развагі пра ліцвінаў і палякаў, тэмы выдзілі на ўзровень больш агульнай гісторыі, сучаснікам якой быў Агінскі.

Доктар мастацтвазнаўства, прафесар Беларускай акадэміі музыкі Волга Дадзімава кажа, што «кладчына Агінскага мае лёсавызначальную існасць для культуры Беларусі не толькі таму, што пананэз «Развітанне з Радзімай» тут не мае роўных па папулярнасці і не толькі таму, што самыя шчаслівыя гады свайго жыцця Агінскі правёў у Залессі, але і таму, што стаўленне да яго творчасці ёсць індэкстар сталасці, спеласці айнайнай культуры, якая імкнецца адлюстраваць усё святліцы таго велічнага гмаху, якім з'яўляецца айнайна культура. Уздым гістарычнай і музыкалагічнай беларускай навуцы заўсёды супадае з даследаваннямі спадчыны Агінскага. У мастацтве Беларусі да яе цягнуцца найлепшыя музыканты».

Ірэна КАЦЯЛЮВІЧ. katsyalovich@zviazda.by

■ Вернісажы

«Дах» — гэта па-нашаму

Авангард арыентуецца на гісторыю

Фестываль незалежнай мастацкай творчасці з 19 чэрвеня па 1 ліпеня ў сталічным Палацы мастацтваў збірае тых, хто шукае новага. Але тут жа трэба зрабіць агаворку: нам такі пошук прапануюць пачаць з мінулага. Нават нельга сказаць, каб недалёкага, а з XVIII стагоддзя. Не, у беларускае XXI, відаць, напраткі не пройдзеш і нічога не пераскочыш.

Але ж яшчэ нядаўна спрабавалі. «Дах» — фестываль не новы, ужо напрацаваў сабе імідж. Нават своеасаблівы. Не чага не такога, не адтуль, не з таго. А штосці пра іншае, не так і з шокам. Каб дах знесла. Адсюль і назва.

Я хадзіла. Вярталася. Усё на месцы, здарова. Таму калі хтосьці з любові да традыцыйнага, правяранага добрага мастацтва з асцярожнасцю ўспрымае словы «незалежная мастацкая творчасць», то тут трэба разумець асаблівасць сучаснай беларускай мастацкай сітуацыі, дзе творчасць, калі ёсць, то залежыць менавіта і толькі ад аўтара. Які можа глядзець на свет па-свойму, бачыць у ім нешта сваё, выяўляць ці паказваць гэта імкнецца нейкімі новымі сродкамі, з пошукам асаблівых форм выяўлення. Не, усё як у мастакоў ва ўсе часы. Але асаблівыя беларускія кантэксты падключаць усё ж трэба.

Ідэолагі (і куратары) праекта Аляксей Родзін і Зміцер Юркевіч

Не могуць нашы сучасныя наватары і авангардысты «адарвацца» ад глебы зусім.

Цяпер гэты кантэкст акрэслілі больш выразна. Па-першае, яны стварылі арт-суполку, далі ёй імя Тадэвуша Рэйтана. Цудоўнае імя. Чалавек-гісторыя. Чалавек-Айчына. Перад першым падзелам Рэчы Паспалітай ён, прадстаўнік сльнянага шляхецкага роду, учыніў незвычайную акцыю персанальнага нягэгоды, каб сарваць галаванне. Прайсці ў залу дэпутатаў сойму і паслы маглі толькі пераступішы праз яго. Чынак

Ларыса ЦІМОШЫК. tsimoshyk@zviazda.by

■ Імпрэза

ВЯЛІКІЯ «МАРАФОНЦЫ»

Асаблівае лета беларускага балета

Яно пачалося 17 чэрвеня: у Нацыянальным акадэмічным Вялікім тэатры оперы і балета Беларусі другі раз адбываецца буйны творчы праект, падчас якога напрыканцы сезона глядач мае магчымаць пабачыць ці наведваць тыя балетныя спектаклі, на якія, можа быць, не хапіла часу на працягу года. Летам час рухаецца трохі іншач, хоцьчас затрымаць погляд на нечым, захачыцца прыгаварыцца імгненна. Восць тут, у тэатры, яе і шукаюць балетаманамі. Таму што ў праграме 8 пастановак роднага тэатра, прадстаўленне запрошаных гасцей — Тэатра балета імя Якабсона з Санкт-Пецярбурга — і яшчэ зорнае гала-прадстаўленне пад заслону.

Які спектакль мог адкрыць «Балетнае лета ў Вялікім» селета? Вядома, гэта балет «Лебядзінае возера» Пятра Чайкоўскага, кампазітара, які сёлета натхняе ўсіх. Самы класічны, на ўсе часы, які глядзіцца як казка і як драма. Як гісторыя фантастычная, але прыгожая. І як гісторыя павучальная, таму што дабро, вядома, перамае зло. Балет не новы для нашага тэатра, але выклікаў ажыятаж: партыю Адэты-Адэлілі выканалі запрошаныя зорка, заслужаная артыстка Расіі, прыма-балерына тэатра «Крамлёўскі балет» Аляксандра Цімафеева. Яна лічыць «Лебядзінае возера» адным з галоўных спектакляў у сваім жыцці, а роллю белага і чорнага лебедзя танцуе з 19 гадоў.

У Мінску Аляксандра паўстае як «акрыленая» балерына, нават у літаральным сэнсе. Таму што ўжо ў наступны вечар яна выходзіла на сцэну ў ролі Жар-пташкі. Дзіўны вобраз у балеце Ігара Стравінскага стварае зноў-такі веру ва ўсё найлепшае, якое паўстае супраць усяго благага. Казачны балет «Жар-пташка» ў харэаграфіі Міхаіла Фокіна (якую дапамог аднавіць Андрэй Лілепа) з'явіўся ў афішы нашага тэатра напачатку сезона — як жа пра гэта не нагадаць? І не паказаць, што, насамрэч, у рэпертуары беларускага балета ёсць яшчэ адзін са спектакляў славытых «Рускіх сезонаў», якія грывелі ў Парыжы напачатку XX стагоддзя, — балет «Шахеразада». Цяпер мы пабачым усходнія страсці з айначным разуменнем.

Аляксандра ЦІМАФЕЕВА.

Кацярына БОРЧАНКА.

фактычна пачынала кар'еру па запрашэнні Валентына Елізавэра. Але, каб паглядзець на тых, хто працягвае працаваць на беларускі балет, трэба ісці на вечар, які складаецца адрозна з некалькіх асобных спектакляў. Так, невялікіх, але адметных. «Шасць танцаў» на музыку Моцарта ў харэаграфіі Іржы Кіліяна, яскравы і з гуમાрам, апелююць да класік: у той жа час імкнучыся пераасэнсаванні і адсіць ад яе. Яшчэ ныводзін чалавек пасля гэтага балета не заставаўся абыякавым — гэта проста немагчыма. У сваю чаргу пра неабыякаваць стварылі балет «Хто Я?» Канстанцін Кузьнец і Юлія Дзятко. Музыку Кузьнец і Юлія Дзятко. Музыку Кузьнец і Юлія Дзятко.

Сцэна з балета «Рамза і Джульета» Санкт-Пецярбургскага Тэатра балета імя Якабсона.

тое, як развілася гэтая цудоўнае мастацтва. Усё гэта нам раславадуць мовай танца 23 чэрвеня.

Але пакуль тое будзе, усё ж варта не прапусціць адну вялікую і самую сумную гісторыю ў свеце. Вядома, гэта пра Рамза і Джульету. Менавіта яе нам прадставяць гасці з Тэатра балета імя Якабсона (Санкт-Пецярбург). Аднак балет на музыку Сяргея Пракофьева ў гэтым тэатры атрымаў іншае ўвасабленне — сучаснае. Тым больш што калісьці Шэкспір прымудраў гісторыю вечною, на ўсе часы, якая будзе ацэньвацца ў той пары, пакуль людзі носіць у сабе каханне. А балет жа распаўвае пра панучы.

Балет і абуджае панучы. Дзеля гэтага з'явіўся праект, падсумаваннем якога стане гала-канцэрт зорак сусветнага балета. На сцэне 24 чэрвеня будзе танцаваць гасці з розных краін. Усё правільна, лагічна для заканчэння. Але найлепшым вынікам «Балетнага лета ў Вялікім» будзе адкрыццё для свега зорак сваіх. Каб потым увесь сезон шукаць сустрэчы з імі праз спектаклі.

Ларыса ЦІМОШЫК. tsimoshyk@zviazda.by